

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Yesha‘yah

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 598 [1837 oder 1838]

ג היעשי

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9106

ולסטאן: (כב) חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע לאותן המתעים אחכם מאתרי ולשחיות למעשה ידיו: אשר נשמה באפו. אשר כל חיותו וכחו תלוים בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום ישנה בו ומחר תלא ממנו וק"ו לדמות חפרפרות שאין בו ממש - ד"א חדלו לכם מכל הדוכי' הרעים נלמדו מן האדם אשר נשמה באפו הראיתם למה נחשב הוא וקל וחומר לע"ז שאינו נחשב לכלום:

(כא) לבוא בנקרות הצרים ובסעפי הסלעים מפני פחד יהוה ומהדר גאוונו בקומנו לערץ הארץ: (כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא:

ג

(א) כי הנה האדון יהוה צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה כל משען להם וכל משען - מים: (ב) גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקיים וזקן:

ג (א) מסיר מירושלים וגו'. כולם מסורשים במסכת חגיגה שמונה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמ' ירהבו הנוער זקן והנקל' בנכנד: (ב) וקוסס. זה מלך שנאמר קסס על שפתי מלך (משלי ט"ו): ויעץ

ב א ו ר

(כב) חדלו, אחרי שהודיעם הנביא את משפט ה' בקומו לערוץ את הארץ, קרא להם: אם כן הוא שהאנוש רק אנוש הוא ולא יעמוד ביום חרון אף ה', ראוי לכם למדול ממנו ולא לבעות באדם - אשר נשמה באפו, אשר חיות נפשו רק באפו היא ואם תלא רוחו ישוב לאדמתו.

ג (א) כי הנה, נחב הראב"ע יתכן היות זאת הפרשה פירוש הארזים וההרים וכלם, או יתכן שהיא דבקה עם חדלו לכם מן האדם והוא הנכון בעיני ע"כ, ובטוב בחר כי אמר הנחוב הלא מלאו כי אין לבעות בנדיבים שהרי ה' מסיר וגו' וכאל עוזר ונפל עוזר, ולדעת הזאת כוון הרב המתרגם. הארון, אשר נידו להרוס ולכנות להרעיב ולהשביע (רד"ק). משען ומשענה, אמר הרד"ק לפי שכל הענין לחזק במנהג, שנה הענין במלות שונות זכר ונקבה, ע"כ, וכן נחב הראב"ע דרך לחות, והטעם כל משען, ע"כ. אולם דע כי בעברית אם הונחו שני שמות זכר ונקבה על ענין אחד, השם שהוא בכלם נקבה הוא יותר גולל בכמות, כמו צדק וצדקה, הנה ל ד ק הוא מה שעל פי הושר והמשפט כמו מאזני ל ד ק אנוכי ד ק (ויקרא י"ט ל"ו), כ ל ד ק חספות עשימך (שם ט"ו) ובדומה, ולזה לא בא ממנו הרבוי

(א) דאם זיא קאממען אין דיא בריבע דער פֿעלזען,
 אונד אין דיא קלייטע דער בערגמאססען,
 פֿאָר דעם גרויען דעם עוויגען,
 אונד פֿאָר דעם גלאַנצע ווינער מאַעסמעט,
 ווען ער זיך ערהעבט, צו ערשיטטערן דיא ערדע. —
 (ב) ענטציעהעט אייך פֿאָן יענעם ערדענוואָהנע,
 דעססען זעלע נור אין זיינער נאָע איזט,
 דען וואָס איזט ער געאַכטעט?

ג

(א) דען זעהע! דער הערר, גאָטט צבאות,
 ענטציעהעט ירושלים אונד יהודה
 לעהנע אונד שטיטצע:
 יעדע לעהנע דעם בראָדעם, יעדע שטיטצע דעם
 וואַססערס.
 (ב) דען העלרען אונד קריעגסמאָן,
 דען ריכטער אונד פּראָפֿעטען,
 דען וואָהרוואַגער אונד עלטעסמען.

הרננו, כי הוא רק אחד
 במושגו, אבל צדקה יכול
 כל מיני שלימות המדות
 (יעדע וואָהרזיטע פֿאָלג=
 קאָווענהייט, טוגענד)
 ויחשב לו לזדק
 (בראשית ט"ו), ולזדק
 תליל ממות (משלי י"ב),
 שאין ענין המשפט והיושר
 רק פעולות נבחרות; ויען
 השתלמות הנפש כבר יתכן
 באופנים שונים לכן
 מתרנני ונאמ' לדיק ה'
 לזדקות אהב(תהלי' י"א
 ז') וניולא בהם. וכן הענין
 בסער ובערה, כי הנה
 סער יאמ' רק על רוח
 גדול' וחזק ולא בזול' זה,
 אבל סער ה נאמר על כל
 רעש וסאון כמו ויען ה' את
 איוב מן הסערה (איוב
 ל"ח א') שאין הענין שעמדה
 רוח סערה ממש, רק שזאמע

דען

קול גדול קול ה' מדבר, ולזה יבא לפעמים סער אחרי סערה ליתר באור, כמו סערת
 ה' חמה ילחה וסער מתחולל (ירמיה ב"ג י"ט) וכן סערת ה' חמה ילחה סער מתגורר
 (שם ל' כ"ג) לפי שסער הוא מיוחד יותר ולכן תבוא הרבוי תמיד מן סערה ולא מן סער.
 וכן שער ושערה הנה שער יורה רק על שער הגוף אבל שערה יאמר גם על כל
 השאלה על דבר הדק כשער, קולע באבן אל השערה (שופטים כ' ט"ז), והרבוי ג"כ אך
 ביחס נקבה כי שער יורה רק על הקבוץ (רמז החמר) אבל שערה נאמר על הפרט, וכן
 הענין בישע וישועה וכדומה בשמות נרדפים כאלה. ולפעמים יורה היחס הנקבה בשם
 רק על חזק האיכות, ואז יתמעט גדר הכמות, כי גדר האיכות וגדר הכמות המה ביחס
 השתתפנים, וברבות האיכות כן יתמעט גדר הכמות, כלומר הדברים הנכללים בגדרו, וכן
 בהיפך (כדודע זאת לבגלי הסניין), כמו חטא וחטאה, הנה חטא יאמר בכלל על כל
 חסרון וגרעין (חטאגערל, פֿעהלער), וחטאה יאמר רק על דבר פשע (פֿערברעכען), כמו
 אלא חטא העם הזה חטאה גדולה (זמות ל"ב ל"א) וכדומה, אך שאין כאן המקום להעמיק
 בדבר הזה, רק באתי לעורר על כונת הרב המתרגם נ"י שחרגס משען (זעהנע) ומשענה
 (שטיילע), כי השם שטיילע כולל בל"א ג"כ יותר משם זעהנע, והבן. כל משען, המכס
 געוועניום קצט שאין זה מענין הפרשה, כי לא יקרא פה הנביא רעב על פארן, אך יתאר
 שכל מלב האומה, שתהיה באין שופט ומושל וכו', ולזה אחז את דרכו וגזר אומר, כי
 המחמר הזה הוא כתוב גליין (חיינע גלחטאע) מיד סופר אחד אשר בא לבאר דברי הנביא
 כפי דעתו ובא פנימה. ולדעתי הענין הוא כי ירושלים וערי יהודה תבואנה במלור ובמלוק
 ויחסר לחמם וגם מימיהם יכזבו, כי החרים יסברו מולט המים אשר ינהרו לעיר, ויהיה זה
 כי אפס כל עכור ועזוב, והמה (ב) גבור ואיש מלחמה, אשר יאזרו חיל לעמוד נגד האויב,
 וגם שופט וגביא וגו' אשר ינהלם ויעיר בקרבם רוח עלה וגבורה. וקסם, ת"י ומשחאל,
 ופירש הרד"ק, האדם הנשאל שיאילו פיו על העמידות כמו חזה בכוכבים וכן תרגם הרב,
 וגם הראב"ע אמר, הקיסר בחבת המולות. והנה שמר הנביא פה ערך וסדר נאה, כי
 אמר לא לבד יסיר ה' כל איש נביא (והוא נביא לה') ולא באשר חשבו קלמט שהוא נביא שקר)
 אשר דבר חמת בפיו, אבל גם הקוסם אשר ינבא רק על דרך התלמות והאומד; ולא לבד
 הקוסם שהוא מן החכמים המחובבים במדעים נשגבים אבל אף הזקן יספה, והוא שאין לו
 יתרון בחכמה רק שמרוב ימים יתן עלות נבונות.

(ג) ויועץ. יודע לעצור שנים ולקבוע חדשים: וחכם מרשים. שנשפיתח בדברי תורה נעשו הכל כמרשים: ונכון לחש. ראוי למסור לו סמרי תורה שנחננו בלחש כגון מעשה בראשי' ומעשה מרכבה: (ד) ונתתי נערים שריהם שריהם. אלו בני אדם המנוערים מן המלות: וחלולים ימשלו בהם. שועלים בני אדם חלשים. ואני אומר לפי פשוטו חלולים ליכני בני אדם המתעוללים בהן ומבזין אותם כמי ועוללתי בעפר קרני (איוב ע"ז) את אשר התעללתי (שמות י'): (ה) ונגש העם. יהיו דחוקין ונגושין זה על זה כתיגור וחירום: ירהבו הנער בזקן. יחדל הנער על הזקן: והנקה בכבוד. כפשוטו. ומדרשו יבא מי שמורות דומות עליו כקלות וירבה כמי שהקלות דומות עליו בכבוד: (ו) כי יתפש איש באשו. כאשר יתפוש איש באשו כבית אביו לאמר עשיר אתה בתורה מקוורת היא בידך בשמלה: קצין תהיה לנו. ותלמדנו: והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים בה באיסור או

(ג) שר-המשים ונשוא פגים ויועץ וחכם הרשים ונכון לחש: (ד) ונתתי נערים שריהם ותעלולים ומשלו בהם: (ה) ונגש העם איש באיש ואיש ברעהו ירהבו הנער בזקן והנקה בכבוד: (ו) כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לכה קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ידך: (ז) ישא ביום ההוא ולאמר לא-אהיה הבש ובביתי אין קחם ואין שמלה לא תשימני קצין עם:

כי

בהיתר בטימא' או בטהרה תחת ידך היא שאתה יודע להורות לנו ד"א שמלה לכה להלביש ערום. והמכשלה (פיילנכ"א בלע"ז) ומחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידך להספיקני ולכך קצין תהי לנו והוא משיב בביתי אין לחם ואין שמלה ומה טיני לקצין: (ז) ישא ביום ההוא. אין ישא אלא לשון שנועה הוא ישבע להם לא אהי' מובש לא אהי' מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה. ד"א לפי פשוטו לא אהיה מובש לא אהיה שופט שהוא מובש את הנדונים בבית הספר:

כי

ב א ו ר

(ג) שר המשים, כפל של גבור ואיש מלחמה, וכן נשוא פגים, והוא האיש שיטאו את פניו וסרים למשמעו. ויועץ, כפל של שופט ונבי'. וחכם הרשים, אמר ראב"ע: הוא האומן וכן מרגם הרב, והנה הוא כמו גיא הרשים כי הרשים היו (ד"ה א' ד"י"ד), והוא מן הקליום וענינו אחד עם הרשים שהוא מן הדגושים (עיינן שרשים לרד"ק). והחכם געועניו יתמה מדוע יבחר אומני הנונים מן הארץ? ולי נראה שהענין על האומנים אשר ישבילו לנכר העיר בבנין מגדלים וקומות בכורות למען כל יבוא בה אויב ולורר, כי כנר אפרנו שהקוין הזה על העת כי ילחמו השונאי' על הערי'. ונכון

(ג) דען אָבערסטען דער פֿינפֿציג אונד דען אָננעזעהענען דען בעראַטהער, דען קונסטערפֿאַהרנען אונד דען צויע- בערקונדיגען.

(ד) אײך זעטצע בוכען אײן צו אײהרען אָבערסטען, אונד קנאַבען זאָללען זיא בעהערררשען.

(ה) זאָ דרענגט דאָ פֿאַלק זיך,

מאַן גענען מאַן, פֿרײנד גענען פֿרײנד,

דער בובע טראַטצעט דעם גרײוע,

דער פֿעראַכטעטע דעם געעהרטען.

(ו) דאָ פֿאַסט דער אײנע זײנען ברודער

אײם פֿאַטערליכען הײזע:

„דוא האַסט נאָך אײן געוואַנד,

דוא קאַנסט אײן פֿירשט אײנו זײן

זאָ נײם דײזען פֿערפֿאַלל אונטער דײנע האַנד!

(ז) דאָ ריכטעט ער זיך אױף אַן יענעם טאַנע, שפרעכענד:

„אײך ווילל קײן וואונדאַרצט זײן!

אײן מײנעם הײזע אײזט נײכט בראָד אונד נײכט געוואַנד!

זעטצעט מײך נײכט צום פֿאַלקספֿירשטען אײן.

זאָ

ונבין לחש, הראב"ע אמר
אפי' המכין ללחוש הנחשים
ויש' אימרי' מגזר' מתלמי'
על השנעות והלחשים
שאומרים אותם הקוסמים
בלחש. והרב חרגס בשם
כולל (לויבערקונדיגען),
ונכללו בו שתי הוראות
יחדו. (ד) ונחתי נערים
רד"ק אמר: לפי ש'סיר
הוקני' הרי הוא כאלו נוחן
הנערים לשדים עליהם.
אולם לדעתי אין כוונת
הפסוק בהסרת חלה שזכר
שימותו נרענ ויסלו בחכר,
כמו שחשבו המפרשים, כי
אם בן מדוע יזכור קוסם
ונבין לחש, הלא אין זה
רע אלא יכריח ה' האזכות
והידעונים וכל קוסם קסם
מן הארץ, ואך טוב לישראל
הוא אם האלילים כליל
יחליף, אבל הענין כי כלל

נחש יהיו, כי הגזורים יהיו כלל היו יען נשמה גבורתם מפחד האויב ומפני זלעפות רעב ולא קם עוד
רוח באיש וגם טעם זקנים יוקח, ונבערה עלתם, ואף העם יהים פרוע כל כך שלא ישו
און לדנריחנמים וזקנים מקולר רוח ומורך לבב, ולזה אמר שגם הקוסם ונבין לחש אף
שעד עתה מלאו תמיד חזון והעם האמינו בהם, הנה כעת גם המה לא ימלאו מענה ואף
העם כל ישעו עוד בדברי חלומותיהם, כי המה אמרו שלום שלום והנה בעתה, וזה ונחתי נערים
שריהם כי יעזבו עלת זקנים ללכת אחרי הנערים. וחלולים, מגזרת עולל ויונק (ראב"ע ורד"ק).
(ה) ונגש, יען העם באין מוסר תחת ממשלת הנערים לכן ידמוק איש את אחיו ויחגר בו כמ"ש יונתן
וי תגרון עמא והוא הפיעל משרש נגש, והנו"ן שרשית. ירהבו, יתגדל ויתנשא על הזקן מענין
ור ה"ם עמל ואין (תהלים ל' י') כי לא יהדרו פני זקן ובעזות מלא יעמדו לנגדו, וזהו שחרגס
הרב (טרקוטלט) וכן כתב היד"ק יחזקו עליו ויעיזו בו פניהם. (ו) כי יחפש, כי זה הוא לשמחת
הדבר כאשר הוא כל לפעמים (עיין בשרש כי לרד"ק), והכוונה באמת בן יהיה נביגת הזאת שיחפוש
איש וגו', וזה שחרגס הרב (דף). איש באחיו, שם איש יורה על הינבד והנבחר כלומר
האיש הנבחר אשר ישם על לבו המכשלה הזאת יאמר אל אחיו. ב"ז אביו, תחסר מ"ם
השמוש, כי ענינו מביא אביו אשר יכיר אותו כי ראוי הוא לתת ה' שרה על שכמו. שמלה
לכה, כלומר לך נשאר עוד שמלה לנסות בו אם כל יתר העם ילך עירוש בלי נסות לזה
נכון לך להיות להם לראש. (ז) ישא, לדעת כל המפרשים והסי' עתיה'ם יהיה זה לשון שנועה
וענינו ישא ידו, כענין כי אשא אל שמים ידי (דברים ל"ג מ'); ולדעת הרד"ק ישא את
השם לשנועה כמו לא תשא את שם ה' אלהיך (שמות כ' ז'), אולם הרב המתרגם נראה שהרחיק
זה הפירוש, לפי שאם בן הוא היה נכון לאמר אם אלהים ח' בש נמשכט אחר שנועה כנודע
ולכן לדעתו הכוונה ישא את עלמו כלומר יתרום ויש נשא בדרך איש אם ינקש חברו ממנו
דבר שאינו לפי כבודו. לא אהיה חבש, חבשמה (י' אב"ע) ונענין ולא חבשו דלעיל (א' ו').
אין לחם, עמם אכני בלרה, כי גם נתיי ריש ר'בל. ויחכן לדעתי לפרש המאמר הזה
בדרך התנאי כלו' אם גם לא יהיה נבית לא למר. לא שמלה, וע"י הפקודה הזאת ינוב לי
חיל, בכל זאת כל חשימוני קלין, לא יעלה. ב"ז ב"ז לשימוני לקלין עליכם, כי אבחר יותר
בחוטר כל מהיות ראש לעם כראו כזה, יתורגם: חונד וזרע חויר חין מיינען הויזע
ועדער ברתד נקך געוואנד, זקלנט חיהר. דענכקך זיך נײכט לױט פֿאַלקספֿירשטען אײנען.

(ח) כי כשלה ירושלם ויהודה נקל
 חסרים ונפולים ואין עוזר
 זה לזה ולמ' כי מאזו לשמוע
 ועשה כולם חכעיסים : כי
 לשונם ומעלליהם אל ה' .
 לנגדו להכעיסו : למרות
 עיני כבודו . להקניט לפני
 כבודו . ד"א עיני כבודו :
 (ט) הכרת פניהם . עון
 שהם מבירים פנים בדין
 היא ענתה צם לפני . ל"א
 הכרת פניהם ניבירים הם
 בעזות פניה' : כסדום הגידו
 לא נקדו . בפרהסיא עשו :
 (י) אמרו . למי שהוא לדיק
 כי טוב עשה : (יא) אוי
 לרשע רע . שהוא רע לעלמו
 ורע לאחרים גור' רעה לו
 ולאחר' בתנחומ' והמקרא
 מוסב על אמרו לדיק כי
 טוב לו ואוי לו לרשע רע :
 (יב) נגשו מעולל . לילנים
 הם : ונשים משלו בו . נשים
 נואפות משלו בו כמו שאמר
 למטה יען כי גבהו בנות
 ציון והטו לנכס לרע' (לפיכך
 כל חלשים משלו) בו . ויונחן
 תירגם לשון נשים :
 מאשריך . מדריכך שיג
 להם לאשרך בדרך טיב הם
 מתעי' אחרך : בלעו . קלקלו :
 (יג) נכז לריב . של ישראל
 מעומד שלא לדקדק בדיני' :
 ועומד לדין עמים . מתעכב
 ומאריך בדינם . עמידם זו
 ל' עכבה : (יד) ה' במשפט
 יבא עם זקני עמו . שהיה
 להם למחול' ולעונדי כובני'
 ומזלות אומר אחס נערת'
 את כרמי אוי קלפתי מעט
 ואחס עזרת' לרעה : גזלת
 העני . דור שהיו עניי'
 במעשי' טובים כל זה
 במדר' אגדה . ולפי משמעו'
 פשוטו כל הענין על ישראל
 ועומד לדין עמים הם
 השנטיס . ואחס נערתם
 את הכרם הזקנים והשרי'
 אכלו את שאר העם :
 מלכס

(ח) כי כשלה ירושלם ויהודה נקל
 כי לשונם ומעלליהם אל יהוה
 למרות עיני כבודו :

(ט) הכרת פניהם ענתה בם
 וחטאתם בסדרם הגידו

לא כחדו

אוי לנפשם

כי גמלו להם רעה :

(י) אמרו צדיק כי טוב
 כי פרי מעלליהם יאכלו :

(יא) אוי לרשע רע

כי גמור ידיו יעשה לו :

(יב) עמי נגשו מעולל

ונשים משלו בו

עמי מאשריך מתעים

והרך ארחתיך בלעו :

(יג) נצב לריב יהוה

ועמד לדין עמים :

(יד) יהוה במשפט יבוא

עם זקני עמו ושריו

ואתם בערתם הכרם

גזלת העני בבתיכם :

(ח) זא שטירצט ירושלים, אינד יחודה פאללט;
 דען איהרע צונגע אונד איהרע טהאטען זינד ווידער נאָטט
 צו רייטצען דיא אוינען זיינער העררליכקייט.
 (ט) דיא פֿרעכהייט איהרעס אַנגעוויכטס צייגט ווידער זיא.
 אונד איהרע זינדע פֿערקינדען זיא וויא סרום,
 פֿערהאַהלען ניכטס,
 וועהע איהרער זעעלע,
 זיא צייטיגען ויך דאָ אונהייל זעלבסט.
 (ו) געשטעהט, דען גערעכטען ערגעהט עם יואָהל —
 דען דיא פֿריכטע איהרער האַנדלונגען געניעסען זיא.
 (זא) וועהע דעם באַעוויכטע, איהם ערגערט עם איבעל,
 דען דאָווערק זיינער האַנדע ווירד איהם פֿערגאַלטען.
 (זב) מינעס פֿאַלקעס בעדריקער זינד בובען,
 אונד ווייבער בעהעררשען עם.
 מיין פֿאַלק! דינע פֿיהרער לייטען דיך איררע,
 דיא ריכטונג דינעס וועגס צערשטערען זיא.
 (זג) עם טרייטט אויף, צו רעכטען דער עוויגע,
 אונד שטעהט דאָ, צו ריכטען דיא פֿאַלקער.
 (זד) דער הערר געהט אינ'ס געריכט,
 מיט דען עלטעסטען זיינעס פֿאַלקעס אונד דעססען
 פֿירשטען:
 „זאָ האַבט איהר אַבגעוויידעט דען וויינבערג,
 „רויב פֿאַן דעם אַרמען איזט אין אייערן הייזערן,
 וואָצו

(ח) כי כשלה, לפי שאמר
 והכשלה הזאת, אמר
 עתה בשמ'כשלה ירושלי'.
 כילשונם, וסנה הגורמת
 לזה היא, כי אמרו קדוש
 עליון. למדות, תמורת
 לכמות, כמו לנחותם
 תמורת להנחותם. עיני
 כבודו, כי רע בעיניו
 להביט און והראב"ע. אמר
 והמעס כפרה סיא,
 וא"כ שצורו בעיניי.
 (ט) הברה, שסמן נכר,
 כלומר שנפיהם נכר וזון
 לכס ולא ינסה נושא
 פיהם. והרד"ק גארש
 הכר אמר כי לדעת אביו
 יהיה הכרח פניהם עניו
 עזות מלח, כי כן עניו
 בערבית, והענין אחד,
 ולכוונה הזאת חרגס הרב-
 וחטאחם כפרום, המפרשי'
 בארו שהמה מחפאים
 נחטאחם באשר עשו אנשי
 סדום, אולם לולי הנגיפה
 הייתי אומר שפירושו גם
 אם חטאחם היא נחטאח
 סדום יגידו ולא יתבוששו,
 ויתורג': פֿעריקנדען זייה-
 רע סדום'סען זינדען. לא

כחדו, כנר אמרנו פעמים שהשליה אחרי החיוב יורה בעברית על החוק כמו יקי ראובן ואל ימות
 (דברי' ל"ג ז') ורכים כמוהו. (י) אמרו, הרעיון כי גמלו להם רעה, הסב נפשו הנביא מאמרי שני
 הפסוקים הנאים, וקרא בהתפעלויות רוחו: מעתה הלא גם אחס תתנו תודה, ותאמרו כי
 טוב ללדיק ואוי לרשע, וכמו שהשיל הרב לתרגם. (יב) עמי, במאמר הזה נכר ישוב למקור
 הרעיון: אוי לנפסם כי גמלו להם רעה, ולזה יתאר שוב בדרך כלל שכל מלכ המדיני של
 העם אשר באר נכר בפסוקים הקודמים בפרט, ולזה אמר: עמי וגו'. מעולל, הוא כמו
 עולל והמ"ם נוסף למשקל (ראב"ע ורד"ק), וכמו שאמר לעיל, ונחתי נערים שריהם; ובא
 מעולל ביחיד במ"ש הראב"ע שהכוונה על כל אחד מהנוגשים, או שהמ"ם לסימן הקיבוץ
 (קאָזעקטין) בענין ומדנך נאזה (ש"ה ד' ג') שעניו כל דבוריך כמ"ש הרד"ק והראב"ע.
 ונשים, חלשים כמו נשים, או פירושו מרוב רדפס תאותם תמשלנה בהם הנשים (רד"ק).
 בלעו, ישחיתו, כמו בלע ה' ולא חמל (איכה ב' ב'), והנה נגד נוגשיו מעולל אמר
 מאשר ריך מתעיס, כי חסרי דעת האלה כל ידעו דרך נכונה, ונגד ונשים משלו
 בו (שהנכון נוספירושו השני שהנביא הרד"ק) אמר ודרך ארחתך בלעו כל ארחות
 מוסר. — והנה עד עתה ידבר מן השופטים אשר יהיו נימים ההם, שיהיו מקלות העם
 פחותי הערך, ועתה יתאר השופטים שחיו נימיו, שהם עושקי דלים ובעלי זרוע.
 (יג) לדיב, וכן לדין מקור מנין הכבד הנוסף, ומשפטם להריב ולהדין, ולפיכך
 הלמ"ד בקאָז, (ראב"ע ורד"ק). עמים, שנטי ישראל, כמו אחריך בנימין בעממך (שופטים
 ה' י"ד). (יד) בערחם, מן ונער בשדה אשר (שמות כ"ד). חכרם, כי כרם ה' נבאות
 בית ישראל כמו שאמר להלן (ה' י'), והמאמר הזה נמשך לפסוק הנא, כי עניו אס אחס
 עשירי עם בערחם הנרס וגו', א"כ מה לכס לדבאות את עמי וליסר אותם אס פמה לא
 טוב עשו.

(טו) מלכם. כמו מה לכם: חטתו. תכחחו ותמעטו לנזות' בדיל': (טז) ויאמר ה' על הנשים אשר משלו צעמי יען כי גבהו וגו': ומשקרות עינים. לשון הבטה. ד"א לזבעות עיניה' צסיקר' ובכחול: הלוד' וטפוף חלכנה. ל' דבר זף על גבי חבירו כמו (דברים י"א) אשר הליף ומחרגמינן דאטיף כך היטה ארובה מהלכת בין שתי קלרות כדי שחא נראית לפה למעלה מהם. ויונתן תירג' ובפתהן מקפן היו קושרות סירות נכרו' קליעת שערו' תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות: וברגליהם תעכסנה. כשהיו עוברות בשוק אלל בחורי ישראל דורסתו נרגלו ורמותו לך חבת נואפו' כדי להנעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש. עכס זה ארס: (יז) ושפח. לשון לרעת כמו (ויקרא י"ג) מספחת היא ועל שנכתב נש"ן דרשו בו רבותינו שתעשנ' שפחות מכודנות. ויש שדרשוהו שהרב' בהן משפחו' משפחות של נשים: פתהן יערה. כליהן יערה ל' ארמי הוא פתח איבמא הן היו אומרו' ימחר ימיש מעשהו שר רוא' אותי ונוטל אותי כשנא הפורענו' והיו שרי נבוכדנז' נוטלין אותן להיו' להם לנשים מחמת יופיין רמז הקנ"ה למעיינות שלהם והיו שיפעות דם זיב' נאדם המער' מנלי אל כלי והיו נמאסות עליהן ומזליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן ויונתן תירגס יקרהן יעדי. פתהן לשון רוחב לשון גודל: (יח) ביום ההוא. לעתיד לבא כשיבא הקנ"ה להשיב את ישראל אליו יסיר ה' מהם את חפצרת הענסים שלא יהו חולין חפצרת' בנוי חכשיטי נשים ודברי נבלה: העכסים. המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה: והשבים. מיני שנכה לחכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנה שנים של שנכה: והשחרונים. יונתן תירגס סנביא: (יט) הנטפות. עונקיא לשון ענקי' לגירגתיך (משלי א') ול' נטיפות ע"ש שחלויות על הלואר ונוטפות על הצזה והם כמין מרגליות נקובות וחרוזות בחוט ובלע"ז מושינוכא"ש: והשרות. למידי הזרוע דמתרגס ושיריא: והרעלות. לניף שמלניפות בו כל פרזופיהן חוץ מגלגול העין כדי שיתאזה אדם לזון במראו' הלסתות (סא"א) ל"א והרעלות מיני סרבליס נאים להתעטף בהן ובלשון משנה יש מדיות רעולות במסכת שבת:

(טו) מְלַכְּכֶם תִּדְבְּקֵנוּ עִמִּי
וּפְנֵי עֵינַיִם תִּטְחַנְנוּ
נְאֻם יְהוָה אֲדַנִּי יְהוָה צְבָאוֹת:
(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה
יֵעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן
וַתִּלְכְּנָה נְטוּנֹת גְּרוֹן
וּמִשְׁקָרוֹת עֵינַיִם
הַלֹּדֶד וְטַפּוֹף הַלְּכָנָה
וּבְרַגְלֵיהֶם הָעַכְכָּנָה:
(יז) וּשְׂפַח אֲדָנִי קָדְקָד בְּנוֹת צִיּוֹן
וַיְהוֶה פָּתְהָן יַעְרָה:
(יח) בַּיּוֹם הַהוּא יִסֹּר אֲדָנִי
אֶת חֲפָצְרֹת הָעַכְכָּסִים וְהַשְּׂבִיטִים
וְהַשְּׂחָרְגָיִם:
(יט) הַנְּטוּפוֹת וְהַשְּׂרוֹת וְהַרְעָלוֹת:

מה לכם קרי נטויות קרי חשאים

ב א ו ר

(טו) מלכם, מלה מרכבת מן מה ולכם, וכן מזה בידך (שמות ד' ב') והקרי בשתי מלות. הטחחו, כמו-תשמקו דרך משל על הקלון והנזיון (ראב"ע), וענינו על דרך שבארנו, אחס תיסרו העניים המרודים אם יעשו חסם למלאות נפשם כי ירעבו ובנתיבם גזלת העני. (טז) ויאמר ה', עמה ישים הנביא פניו להוכיח את בנות ציון על אשר השכיחו והתעיבו עליהם בעצמם חקי המוסר והנזיעות והלכו אסרי הכותרות בלכשן בגדי חמדות ועדי

- (טו) "וויאצו אייך דאס איהר צערמאלטט מיין פאלק, דאס אנגעוויכט דער ארמען צערוויהלמט?" שפריכט דער הערר דער עוויגע צבאוח.
- (טז) פֿערנער שפריכט דער עוויגע: דאָראַב ווייל זיך אויפבלאָהען דיא טאַכטער ציון'ס, אונד איינהער געהען גערעקטען האַלעם אונד פֿערלאַקקענדער בליקע, שוועבענד אונד טריפפעלנד וואַללען, אונד מיט דען פֿוסשפּאַנגען קליררען—
- (יז) ווירד קאַהל מאַכען דער הערר דען שויטעל דער טאַכטער ציון'ס, אונד דער עוויגע איהרע שטירנע ענטבלאַסען.
- (יח) אַן יענעם טאַנע ענטציעהט דער הערר דען שמוק דער פֿוסשפּאַנגען, דיא נעטצע אונד דיא מאַנדע; דיא פערלען, דיא אַרמבאַנדער אונד דיא שלייער, דיא

ועדי יקרים, וזנה גרמו הפסד גדל גם למוסר גם לאמונה כי הלכו נחקות ה'מי' לעשות כחוטבות'. בנות ציון, שהיו קרית מלך, ושם פרט מיטר גאיה ואלהנת המוחרות מחלה, ושאר הנשים אך אחריהן הלכו נכה-נטוח גרון, כמו נטיות גרון, והוא דרך גאיה וגאין. ומשקדו, הראב"ע והרד"ק פירשו שהוא ההנטה והרמיה והוא מל' ארמית (עיין ערוך עיך סקר בהוראה השנית) ולכוונה הזאת מרגם הרב. הלוך וספוף, הראב"ע הסכים שהוא מענין טף, ואמר והעם שהולכות מהלך

טף, ור"ק נכרשים נארוזה ואמר שהיו הולכות נסיפוק ונרקיד בזקנים ובחובות, ולא יחבישו בקטנים שאין להם נשח. ויותר נראה, לפי שהיו נרגליהן לעדות כמ"ש לקמן, והנה חובות רגל אל רגל, ולא היו יונלות לפסוע פסיעה גסה, ולזה יצרו מצעדן והלכו כטף, אשר כל הסניו עוד ללכת מהר, וכן יראה לי כוונת הרב המתרגם נ"י. העכסנה, פעל מן עכסיס, משמיעות קול בענבים אשר נרגליהן כדרך הנשים באלות האזרח, וגם זה תבטינה למען יביטו בהן האנשים כאשר ספרו לנו בעלי המסעות (עיין פירוש החכם געזעניוס במקום הזה). (יז) ושפח, י"ת וישעביד לדעתו יהיה זה פעל משפח ועיין רש"י, והרב המתרגם אחר גדרך הראב"ע והרד"ק שהוא מן משפחת, ויהיה זה מדה כנגד מדה, הנה הלכו נטויות גרון בהרמת ראש עתה יהיה קדקדן מלא שמין וספוח וחלכנה שמוח מגל"ל להרים ראשן. פחהן יערה, הראב"ע אמר, הנכון בעיניו שהוא מגזרת והפחות (מ"א ז' ג') והוא רמז לאמורה, והנה הזכיר למעלה ולמטה ע"כ, וזנה יהיו המאמרים מקבילים לעומת הפסוק הקודם, כי כאשר יתאר סס איך תתייפנה בנות ליון מכף רגל עד ראש, כן ידבר עתה מקלוון. וגם הרד"ק באן ונשר פוח אמר שהוא בנוי לערוה (ואולי הוא מן פתח ואין להאריך בדברים כאלה). ועוד פי' הראב"ע שהוא חסר א', וענינו פאת הון והן חלחלי השער שהיו סוכנים על המלח, ויהיה זה כפל ענין של ושפח, וכן נוטה דעת הרב המתרגם, רק שלדבריו יהיה פחהן מלשון פוחא נארמי שטעמו מכח, וכן בחלמוד ידא מאפוחא דרגא לשימא (פסחים ק"ב א'). יערה, יגלה. (יח) העכסיס, הוא חלי שמקשקש שנושאות הנשים נרגליהן (רד"ק נכרשים). והשבישים, לדעת רוב המפרשים הוא עדי כמעשה רשח, ובמו חשבץ (ונחלף הכל"י בסמ"ך), ועיין ערוך ערך שביס. והשהרגים, חלי נדמות ירם, ובשופטים ח' כ"א וכ"ו אמר שהרוגים גם על תכשיטי גמלים, וגם על תכשיטי מלכי מדין. והראב"ע אמר על שבישים וי"א שהם בשוקים, ועל שהרוגים נחב שהוא בחגורה, וא"כ ישמור המליץ הסדר ממעה למעלה מכף רגל ועד ראש, וכאשר אנחר עוד. (יט) הנטפוח, הרב המתרגם נמשך אחר דעת י"מ שהמה הפנינים (פערלען), וכן פתר הרד"ק שהוא הנדלח הזך, ושכן שמו נערבני ונקראו כן מן נטפי מים, לפי שדומים לאגלי מים, וכן יאמר כל"א על צוהק הפנינים פֿאָץ ריינען וזחטסער. והשרוח, הרב מרגם על פי יונתן שהעמיק שירי ידיו, וזה מרגום של אלעדה. והרעלות, רוב המפרשים פירשו לעיף וכן מרגום הרב, וטוב פתר החכם געזעניוס שהוא מן רעל שהוראתו תנועת הרעדה, כמ"ש הרד"ק נשרש רעל נשם הוי"קס, ונקרא הלעיף כן לפי שהוא יתנועע וירעד תמיד מנשיבת הרוח. וי"ת ומניסניסא והוא מרגום של חמנים (ויקרא כ"ו ל' ולהלן י"ז ס'), ולדבריו יהיה זה כלי בחבנית השמש, כמו ההשרנים נדמות ירם. ולדעת הראב"ע ימנס המליץ נפסוק הזה העדים מלמעלה למטה.

(כ) הפארים והצעדות והקשרים
 ובתי הנפש והלחשים:
 (כא) הטבעות ונזמי האף:
 (כב) המחלצות והמעטפות
 והמטפחות והחריטים:
 (כג) הגליונים והסדינים
 והצינפות והרדידים:

(כ) הפארים - תרגום כליא כמו (שמות ל"ט) פארי המנעו' והצעדות. אלעד' של שוקי' והקשרי' נמשעו קשרים קלרים שקושרים כהן שערן ויש שעושין אוחן מזהבין פרשיינ"ג בלע"ז: ובתי הנפש. שנגוד הלכ נוסק"א בלע"ז: והלחשים. בזמי האון מקום שלושין להם: (כב) המחלצות. כיוניא כמו (שמואל ב' כ') קח לך את חליחם שהגוף

מלבוש בהם וכשפושטין אותם חולצין אותם מן הגוף: והמעטפות מלעות המטם כתרגומו שזיפוא: והמטפחות. מפות: והחריטים. תרגומא ומכניא דפוס של בית הרקס בדמחרגמינן וכומא מחך (שמות ל"ה): (כג) הגליונים. הן המראות בתרגומו מחזיתא (ספיקיי"א בלע"ז) על שם שמגלות זורת הפנים קרוין גליונים או שמה מראות שלהם נגללות היו: והסדינים. של פשתן הם הממעטפין בהם: והלניפות. מולקינ"ג בלע"ז: והרדידים. וכניתיא פרמלן בלע"ז. והם של זהב שמכניין בהם הסרבל שהאשה מתעטפת בו:

והיה

ב א ו ר

היפך הפסוק הקודם, כי על הניטפות אמר שהן נשער, ועל השרות שהן באזיזים ועל הרעלות שהן בלמיים. (כ) הפארים, פאר הראש כענין פארי מגנעות כדעת רוב המפרשים. והצעדות, בתרגום יונתן שירי רגליא והם היו נפי הנראה נמונים על הרגלים למעלה מן העכסים. והקשרים, החגורות והאזורים. ובתי הנפש, רבו הפירושים כענין הזה, ולדעת הרב המחורגם המה דמות בן אדם הנמונים במשנלות זהב (ועדחלויין), והנה הניזור עלמו נקרא נפש (פערזון, בילד), והמכשיט נקרא על שם המשנלות בתי הנפש. והלחשים, המה השנעות וקמיעות שנושאים להשמר מכל פגע, והיו נחובים בחרט על רקעי פמי זהב ונסף, או שמימים אותם נעדי זהב או בניס מהודר וחולים על הלכ כמו בתי הנפש. ולפירוש הראב"ע גם בפסוק הזה ישמור סדר נכון, יתחיל מן ידים, שפירש הפארים חפארת בידים, ואח"כ הצעדות באזרוע, כילדעתו הוא כמו ואלעדה אשר על זרועיו (ש"ב א' י'), רק ששם האל"ף נוסף כמו אל"ף של אזרוע, ועד זואר יגיעו הוא הקשרים שכתב הראב"ע ידועים בגרון, ולנסוף יזכיר בתי הנפש שאמר על החזה שהוא בית הנפש כי בו הלכ, והלחשים, שפירש גם כחבים נחובים על זהב ונסף בדרך לחוזה וגם זה קשרו על לוח לבם כאשר אמרנו. (כא) הטבעות ונזמי האף, ידועים, וכפי אשר הננתי בדעת הראב"ע שיש סדר למקראות האלה כאשר אמרנו, נאמר יען נודע הוא כי היו חותמים בטבעתם, והחותם היה תלוי בנזאר על הלכ, והעד שימני בחותם על לנך (ש"ה ח' ו') וגם הנוס היה תחוב צאף ומגיע עד למטה מן הפה (כאשר כתבו חכמי העמים) לזה זכר את אלה כאן. (כב) המחלצות וגו', הנה עד עתה הזכיר רק החכמיים שהם דבוקים לגוף והם רק באבר אחד ממנו וכל היום המה עדי האשה, ועתה יזכיר הנגדים החובים אשר תחליפם והמה המלבושים אשר תשימנה עליהן רק עת תבוא' לראות וראות בקהל גדולים ומשובים, ורובם יבסו את כל הגוף או חלק גדול ממנו. המחלצות, כבר בארו גם רש"י כאן והרד"ק בשרש חלץ שהוא מענין הסרה, והמה לדעת חכמי העמים מלבושי נבד. אשר אך ילכשו בעתים ידועים (פערסט, פייערעקליידער) כי אז יפשיטו האנשים הנגדים אשר עליהם כאשר הם עסוקים במלאכתם וכן תרגם הרב. ואולי יהיה מחלצות כמו ואלה ללכה כוררי ריקס (תהלים ז' ה') שאמרו המפרשים שהוא בהיפך ושעורו כמו

כמו

(כ) דיא דיאדעמע, דיא פֿוסקעטצען אונד דיא גירטעל, דיא אַבבילדער אונד דיא אַמולעטמע.

(כא) דיא פֿינגעררינגע אונד דען נאַזענשמיק.

(כב) דיא פֿעסטגעוואַנדער אונד דיא אומוירפֿע,

דיא טיכער אונד דיא בייטעל.

(כג) דיא שפיעגעל אונד דיא העמדצען,

דיא טורבאַנע אונד דיא פֿלאָרע.

זון

כמו ואל לחלה (עי'נבאור שם), ויהיה מחללות הנגדים הלדים האדוקים בגוף (ענג אַנטוועסערע קליידער) ויהיה זה בהיך מן המעטפות שהנה רחנות מאוד. והמעטפות, אשר ימעטף האדם בהן. והמטפות, המה הנגדי' השוים לכל נפש כי לא נעשו בתכנית הגויה (טי' כער), ונתנו אותם על המלבושים, וכן הני המטפות אשר עליך

(רות ג' י"ו). והחרוטים, רוב המפרשים הסכימו שהמה הכיסים, וכן ויזר. נגרים כסף בשני חריטים (מ"א ה' כ"ג), וכבר אמרו הרד"ק והראש"ע שכן שמו גם בערבי, והכיסים האלה היו מיוחדים לנשים, למת שם כסף ושאר דברים לעת תלאיה נשוק. (כג) הגליונים וגו', הנה לדעתי הדברים אשר יבואו נספוק הזה אינם בגדי פאר וכלים יקרים להחגאות בהם רק המה לרבי אשה הגונה אף אם לא תרבה כבוד ביתה, ואמר הנביא כי גם אלה יסיר ה' וישארו ערום מנלי נסות. הגליונים, הרד"ק נשרשים אמר שהמה החלוקים הדקים ונקראו כן לפי שגילה הבשר אשר תחתיהן מרוב דקותם, והביא הפירוש שהן המראות (טפיע= געז) רק נשם י"מ. ובאמת כי זה יסכים יותר בערך אל שאר הדברים שזכרו שהם לבושים ולא כלים, אולם רוב המפרשים בארו בדעת י"מ, וגם הרד"ק בעצמו כאן לא העלה כלל כוונה אחרת רק אמר שהמה המראות, ונקראו כן לפי שבו נגלו הפנים לעין הרואה בה, וכן בחז"ל רש"י, והוסף: או שמראות שלהן נגללות היו (ויהיה שרבו נכפילים כמו גליון אף שהוקל מדגש), והוא נכון כי כבר ספרו לנו חכמי העמים שהמראות נימים ההם היו ממתנות (ומראות הנוצות לעד) ובחממות עגולות, וכל דבור נוח להתגולל כוודע. והנה המראה לאשה הוא כמעט דבר הנרחי לה אף אם היא מדלת העם, והעד ממראות הנוצות שהיו להן במדבר, שאז בודאי הסכן לא הסכימו עוד נמותרי הקשט. והסדינים, אמר הרד"ק נשרשים וכן בפירוש לספר שופטים שהוא כסות הלילה הסמוך לבשר ועשוי מפשתן, ויש מהם עשויים להתעטף בהם ביום עב"ל. ויען בו נכללו נגדים שונים ממיני פשתן, לכן יש לתרגמו בפנים מתחלפים, כפי המקומות שזכרו שם, ולזה תרגם כאן יונתן וקרטיס יא, ובשופטים (י"ד י"ב) שלשים סדינים פלדסין, ותרגום של בחונים סדין עשמה (משלי ל"א כ"ד) מתורגם פתגא (ובערך גרם פתגה בה"א), והואת המלות עיין בערוך במקום מושבות, ולכן אל תחמה אם הרב המתרגם האשנזי העתיק כאן (העמדען) ובמשלי תרגם (טויער) כי שניהם נכונים לפי הנחת המלה. ולדעתי סדין וגזר מן סיד בארמית ובעברית שיד, ושדת אותם בשיר (דברים כ"ז ב'), ונקרא בגדי פשתן כן לפי שהם לבנים כסיד ההיכל, אולם יהיה איך שיהיה אין הכוונה כאן כמו שחשבו קלת מחכמי העמים על המעילים אשר תלבשה ננות המלכים ביקרתן רק הנגדים שהם לרבי הגוף ולבשים אותם גם בבית (הויזקליידער). והצניפות, הנה המלכות לכסות את הראש, וגם זה ממלבושי הבית, ובה היה קנוע הרדיד לכסות את פניהן כי יבוא איש הביתה, והרדיד לא היה הלעיף ששמו על פניהן לגאון ולתפארת עם תלכנה בחון, והעד הנאמן לזה הוא: נשאו את רדידי מעלי (שיר השירים ה' ז') ששם היתה העלמה ערומה ויחפה, ובמפנה לרדוף אחרי מאהבה לקחה מן הנא בידה רק לכסות את גופה, ואם כן אין לספק שלא היה הרדיד מסוה יקר ומבודד, ובאשר בארתי זה בהמעמר שם, כי לולא הכירו השומרים שהיא מבית המלך לא שלקו בה יד עיין שם.

(כד) והיה תחת בשם מק יהיה. מקום שהיו מחנשמו' צו יהיה נימק: ותחת חגורה נקשה. מקום שחגרה שם יהיה נימק נחמד בחבורות ורשמי מכות כמו ואחר עורי נקפו (אי' י"ט) ונקף סבני סיער (לקמן י'): ותחת מעשה מקשה. מקו' שהיו עושות בו המעשה האמו' למעלה הלך ועפוף חלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרח' מנה המקרת את הראש. מקשה לשון דא לדא נקשן (דניאל ה'). ואני הייתי מפרשו תחת מעשה מקשה מקום שהיו שם חגורות נוחות עמי הזהב העשויו' מקשה בטדי"ן בלע"ז אלא שהיא נקוד פחת והוא במסורת נעשרה נקודות פחת ואין א' מהם דבוק למינה של אחריו וכל מעשה שהיא דבוק למינה של אחריו נקוד קמ"ן: ותחת פתיגיל. הרי כשתי חיצות פתי גיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חלוף אותה גילה תהיה מחגורת שק בכל מחני': כי תחת

(כד) והיה תחת בשם מק יהיה ותחת חגורה נקפה ותחת מעשה מקשה קרהה ותחת פתיגיל מחגרת שק ביה תחת יפי:

(כה) מתוך בחרב יפלו

וגבורתך במלחמה:

(כו) ואנו ואבלו פתהיה

ונקתה לארץ תשוב:

ד

(א) והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר

לחמנו נאכל

ושמתנו נלבש

רק יקרא שמך עלינו

אסף הרפתנו:

ביום

יפוי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחלות בו: (כה) מתוך. גבורת מתי מלחמותיך היוכלים כלכל במנין: (כו) ואנו. לשון חנינה: פתחה. שערי עיירות ונחיה בכל שעריהם יהא הספד: ונקתה. ותחזקן מכל כמו וגם אני נחתי להם נקיון שינים (עמוס ד') ובלשון משנה ילא פלוגי נקי מנכסיו: לארץ חשב. מגובה לשפלות ישבו לארץ ידמו (איכה ב') בחשעה באב: ד (א) והחזיקו. ויאחזו: שבע נשים באיש אחד. מרוב אלמוות רבות: באיש א'. מנקשות ממנו שיאחזו: אסף. העמן מרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"א) שהאשה כשהיא

ב א ו ר

(כד) פק, הנשר יהיה נימק מרקנון, ואמר הרד"ק הנושם מחזיק הנשר ומעמידו, ויהיה מק נהיפך מסיסת הנשר, ע"כ, ויש נזה גם היפך זולת זה, כי הנשם יתן ריח טוב, ויתקרבו בני אדם אליו, והמק יעלה באשה ולחנה ויתרחקו ממנו. נקפה, י"ת רושמן דמחא (טוילען, טטרישען) ואחריו החזיקו רוב המפרשים מני עמנו, וחנמי העמים פתרו חבל (טטריק), למען יתנגד אל חגורה, ולא מלאתי מקורו בעברית, אם לא נאמר שנקרא כן לפי שהחבל שהוא לאבל מקיף המתנים (ו נקף ו י ק ק אחים המה כנודע). אך לדעת הרב המתרגם הוא מלשון סורסי, ששם הוראת המלה הזאת על דבר הנדבק בעור, ולזה יקרא גם החנישה ששמים על המנה נקפה. מעשה מקשה, כנר כתב הרד"ק נשרש קשה, כי גם מקשה תיעשה המנורה (שמות כ"ה ל"א) ענינו השווי (ויסיה זה בענין